

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ – ПЕРСПЕКТИВНИЙ ШЛЯХ МОДЕРНИЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Олександр ЛАБЕНКО (Кіровоград, Україна)

У цій статті автор ставить проблему застосування технології критичного мислення для пошуку нових шляхів модернізації процесу навчання іноземним мовам студентів немовних факультетів. Це потрібно для створення інноваційних технологій вивчення іноземних мов в умовах реформування освіти в Україні.

Ключові слова: методологія, технологія критичного мислення, інноваційні технології навчання іноземним мовам, процес навчання іноземній мові.

The author of the Paper rises the problem of using technology of Critical Thinking for searching new ways of modernization of foreign language teaching process for students of nonlinguistic departments. It is necessary for creating up-to-day innovative technology of foreign languages teaching in conditions of educational reforms.

Keywords: methodology, innovative technology teaching of foreign languages, technology of critical thinking, foreign language teaching process.

*This study was made possible by
the grant from Montclair State
University for Critical Thinking
training program.*

Постановка проблеми. Після Другої світової війни, як відомо, значного поширення у школах та університетах Північної Америки набула академічна дисципліна під назвою «Critical thinking». Її введення, очевидно, мало завданням виховати таке покоління громадян, яке, по-перше, могло б започаткувати в США певну сталу традицію критики соціальних процесів на основі критичного мислення і, таким чином, стати противагою зародкам тоталітарного менталітету, що почали спорадично розвиватись під впливом фашистських ідей. По-друге, всебічний розвиток культури критичного погляду не тільки в освіті, але й і в соціумі загалом з часом невідворотно приніс, як свідчить історія, свої «плоди» і в сфері прискорення економічних перетворень, що було надзвичайно важливим на той час, оскільки йшов досить важкий процес змагання та конкурентної боротьби двох світових соціально-економічних систем: соціалістичної та капіталістичної.

В той же час, якщо ми подивимось на реалії життя в сучасній Україні, то побачимо, що виклики, які стоять перед українським суспільством є ще складнішими і важчими, ніж вони були в 40-50-х роках ХХ століття в Північній Америці. Революція Гідності, підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, військова агресія Російської Федерації на теренах Української держави – все це стало для більшості громадян досить жорстким нагадуванням того, що ми всі «стоїмо на порозі» просто гігантської Епохи Перемін.

При цьому, майже для всіх стало також зрозумілим, що «вітер змін», який тепер віє над українською землею далеко не лагідний, а, навпаки, із «Градами», «Ураганами» і тому подібними речами. А це значить, що проігнорувати чи традиційно «заговорити» цю величезну Проблему нікому вже не вдасться. У цьому випадку залишається тільки одне: «приймати бій», як кажуть військові, на тій частині «фронту», де кожен знаходиться особисто в даний час, ставши, до речі, вільно чи невільно, прямим учасником війни так званого 6-го покоління (нагадаємо, між іншим, радянсько-німецька війна була лише четвертим поколінням воєн).

Зрозуміло, що у військових у цій війні свій фронт, а в освітян, в тому числі й учителів англійської мови, – свій. І зусиль для перемоги потрібно докласти чимало. Тим більше, що сусіди, у свою чергу, теж не стоять на місці: апробовують та застосовують повсякчас все нові й нові військові й освітні технології. Так, наприклад, в освітніх процесах сусідньої поки що недружньої держави вже використовуються найпередовіші, венчурні технології: школи-кластери, технології віртуальної реальності, комп'ютерна графіка, різноманітні проєктивні, мультимедійні системи навчання тощо.

Проте, як свідчить аналіз, у всіх цих гібридних військових, телевізійних чи освітніх технологіях, які застосовує у своїй життєдіяльності Російська держава є один істотний недолік, який, у кінцевому підсумку, не дасть можливість зробити переможний крок. Адже російська наука опирається у своїх дослідних розробках на стару, так звану ньютонівсько-картезіанську методологію, а тому продукує всередині свого авторитарного суспільства і нав'язує українському соціуму, до речі, таку ж саму стару когнітивну модель світосприйняття та життєдіяльності, яка основана на карально-адміністративних та контролюючих функціях, а тому природно не передбачає і методологічно не узгоджується із наступним синергетичним етапом розвитку того чи іншого процесу в тій чи іншій сфері діяльності.

В той же час, в Україні, навпаки, за роки незалежності десь еволюційним, а десь революційним шляхом, в більшій чи меншій мірі, але вже досить виразно сформувалась у різних прошарках населення якісно інша когнітивна модель світосприйняття та поведінки – західного типу, яка ґрунтується на ідеалах Свободи, Демократії та Самоорганізації соціуму. І яка, у свою чергу, природно тяжіє до більш нової наукової методології, що домінує якраз у науково-культурних, освітніх, військових та інших сферах Заходу – квантово-релятивістської. Все це, у свою чергу, все більш рішуче вимагає змін як у системі освіти взагалі, так і в системі навчання іноземним мовам, зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічні засади розвитку науки, і педагогічної науки зокрема, відображені в досить значній кількості праць. Це наукові дослідження В.Буряка, О.Глузмана, С.Гончаренка, В.Кременя, М.Фіцули, Е.Юдіна та ін. Значний внесок у висвітлення та розуміння основних засад Болонської декларації та їх

адаптацію до вітчизняної вищої освіти зробили такі вчені як В.Андрущенко, М.Згуровський, В.Журавський, В.Грубінко, Я.Болюбаш та ін. Трансформаційні зміни вивчення іноземних мов у контексті глобалізації висвітлені в працях А.Сбруєва, О.Коваленко, А.Мартинюк та ін. Проблеми використання критичного мислення для вдосконалення навчального процесу присвячені праці таких вчених як М.Вайнштейн, М.Ліпмен, Р.Пауль, О.Тягло, Т.Воропай та ін. [1, 2, 3,6]

Проте, зарубіжні та вітчизняні дослідники не привертали достатньої уваги перспективним шляхам модернізації процесу навчання іноземній (англійській) мові студентів немовних факультетів, використовуючи для цього квантово-релятивістську наукову методологію.

Метою написання статті є показ на певних прикладах, використовуючи технологію критичного мислення, потенційних можливостей нової квантово-релятивістської методології для вдосконалення процесу навчання іноземним мовам студентів немовних факультетів.

Виклад основного матеріалу. Підписання асоціації з Євросоюзом для науковців та освітян України означає прискорення інтеграційного процесу на основі положень Болонської декларації. Цей об'єднавчий процес, як відомо, супроводжується формуванням спільного освітнього та наукового простору і ґрунтується на двох базових складових: формування своєрідної співдружності європейських університетів під егідою спільно виробленого документа, що отримав назву Magna Charta Universitatum (Велика Хартія Університетів) та певне об'єднання національних систем освіти та науки в загально європейський простір, що передбачає єдині вимоги, критерії та стандарти надання освітніх послуг [4].

До речі, не менш цікавими у світлі даного дослідження є і рекомендації Ради Європи щодо вивчення і викладання мов.

Так, Комітет Міністрів Ради Європи вбачає пріоритетними завданнями підготовки вчителів іноземної мови серед інших наступні:

1. Сприяти впровадженню в освіту технології нового виміру у викладанні іноземних мов (Виділення наше – О.Л.), особливо в аспекті «учитися учити» («learning to learn dimension»), що є, як відомо, ключовим елементом концепції неперервної особистої освіти.

2. Допомогати та заохочувати викладачів різних освітніх навчальних закладів до використання нових підходів у викладанні іноземних мов, щоб створити в ході педагогічного процесу таку ситуацію, коли особа буде мати певну автономність у ході більш незалежного та ефективного навчання (autonomy of learner who studies modern languages) [5].

З огляду на сказане стає очевидним те, що і Болонська декларація, і Комітет Міністрів Ради Європи спрямовують нас на пошук нових шляхів удосконалення вивчення іноземних мов.

До речі, ми повинні дослухатись до думки Євросоюзу у справі освіти підростаючих поколінь України ще й тому, що після підписання Угоди про асоціацію Україна ввійшла не тільки де-факто, але й де-юре у Західний освітній простір. А це, в свою чергу, означає, що ми остаточно і рішуче відриваємось від комфортної для багатьох із нас радянської (пострадянської) системи освіти де держава фінансувала життєдіяльність ВНЗ, де держава гарантовано забезпечувала викладачів роботою, оскільки держзамовлення наповнювало студентами аудиторії, а конкурентне середовище якщо й існувало то досить формально. Через це, очевидно, викладання в українських ВНЗ іноземних мов особливо для студентів немовних факультетів здійснювалось старими, «дідівськими» методами, взятими, у кращому випадку, ще з брежневських часів. Тим більше, що, по-суті своїй, всі ці радянські методи, способи чи технології «роботи» із студентською аудиторією були, як багато хто пам'ятає із власного досвіду, досить прості: крикнув, а якщо не допомагає – «гаркнув» на недобросовісного студента чи пригрозив йому «двійкою» – і проблема якісного засвоєння навчального матеріалу, питання дбайливого ставлення до навчання вирішена.

Тепер же ситуація майже радикально змінилась, бо студент – це клієнт ВНЗ, який прийшов до конкретного ВНЗ, щоб отримати конкретні якісні освітні послуги, оскільки він (чи його спонсори) за це платять відповідні гроші. І це вже проблема конкретного ВНЗ, щоб він забезпечив студента таким викладачем, такого рівня фахової і методичної підготовки,

який його зможе навчити іноземній мові не дивлячись, можливо, на інтелектуальний потенціал цього студента.

Тому на студента в даній ситуації вже не «тупнеш», не накричиш, а, навпаки, викладач повинен всіма силами намагатись, щоб студентові було цікаво на заняттях, щоб мотивація до навчання виходила із системи роботи викладача із студентом чи студентською групою. Тобто керівництво навчальним процесом, на нашу думку, повинно здійснюватись з опорою на потреби самих студентів стосовно вивчення іноземної мови. І викладач повинен, як це не дивно звучить, вміти створити такі потреби у своїх вихованців, якщо вони навіть були відсутніми з якихось причин до вступу у ВНЗ, щоб вони активно, наполегливо і з «охотою», в міру своїх сил і здібностей, вивчали іноземну мову.

Іншими словами, система вищої освіти в Україні загалом, чи, навпаки, окремі ВНЗ, деканати, кафедри, викладачі кафедр перейшли після підписання Угоди про асоціацію з Євросоюзом, по-суті, від визначеності (державної детермінованості) у своїй педагогічній діяльності до невизначеності, турбулентності, пов'язаної із автономністю роботи.

Багато хто, до речі, вже зрозумів, що в цьому новому демократичному світі керують інші закони і діють інші принципи, бо він опирається на іншу філософію життя, іншу наукову методологію – так звану квантово-релятивістську. В той час як радянська система освіти опиралась на ньютонівсько-картезіанську. Щоб було зрозуміліше, порівняймо їх хоча б у загальних рисах.

Ньютонівсько-картезіанська наукова методологія:

1. Домінує розуміння, що люди – це суспільні істоти, які мають свідомість, володіють членороздільною мовою, виробляють і використовують знаряддя праці.
2. Всесвіт – це гігантський часовий механізм, де все відбувається відповідно до незмінних законів, де все детерміновано..
3. Суспільство (колектив) розглядається як стабільна однорідна макро- чи мікросистема, всередині якої не можуть відбуватися будь-які флуктації.
4. У спілкуванні переважає комунікація «один-до-багатьох» («один-ко-многим» рос.м.).
5. Домінування ієрархічної (недемократичної) «конвеєрної» системи освіти з опорою на різні класно-урочні форми навчання .
6. Переважають форми навчання іноземним мовам, які ґрунтуються на адміністративно-контролюючих функціях педагога.

Квантово-релятивістська методологія:

1. Домінує розуміння, що людина – це інформаційна само навчаюча (себе), само розвиваюча (себе) багатовимірна біологічна система, яка володіє інформаційно-поведінковим надлишковим порядком чи хаосом (у певній пропорції відповідно до віку (Іншими словами, чим молодша людина, тим більше в ній надлишкового інформаційно-поведінкового хаосу і, навпаки, чим старша людина – тим більше в ній інформаційно-поведінкового порядку. Згадайте, до речі, як важко переконати в чомусь або навчити літню людину і як легко – молоду).
2. Всесвіт – це хаотична структура, де діють не традиційні, а стохастичні процеси взаємодії між об'єктами живої та «неживої» природи.
3. Суспільство (колектив) розглядається як нестабільна неоднорідна макро- чи мікросистема в середині якої можуть відбуватися випадково чи постійно різної якості флуктації, що відтворюють і забезпечують неоднорідність соціальних систем, їхній динамічний розвиток, самоорганізацію, незважаючи на існування явищ біфуркації, тобто, вибору того чи іншого шляху розвитку (деградації) у певний період.
4. У спілкуванні переважає комунікація «багато хто – до – багатьох» («многие-ко-многим» рос.м.).
5. Домінування неієрархічних, демократичних систем організації освітнього процесу (brainstorming, CASE-technology, Morphological analysis, Project management та ін.)
6. Переважають форми навчання іноземним мовам, які ґрунтуються на різних формах дослідної роботи студентів та консультаційних функціях викладача.

У зв'язку з цим, з усією гостротою постає питання когерентності освітніх технологій тим революційним процесам, що відбуваються в нашому суспільстві. Тут під когерентністю ми

розуміємо синхронізацію темпів розвитку технологій, форм, методів освітньої діяльності з відповідними напрямками корінної перебудови соціально-економічних структур в Україні.

При цьому, на нашу думку, саме технологія критичного мислення є найбільш перспективним механізмом оновлення та реформування технологій навчання іноземним мовам в Україні у зв'язку з тим, що вона:

1. Має випереджальний характер в умовах нашого соціуму, оскільки створена, апробована і «прийшла» до нас із демократичного цивілізованого суспільства, до якого ми тільки ще намагаємось іти.

2. Сприяє розвитку громадянського суспільства, бо ґрунтується на загальнолюдських цінностях: свободі вибору, демократії, терпимості до думки опонента, толерантності.

3. Складна, інноваційна система, в якій домінують принципи самоорганізації навчальної діяльності студентської молоді та не лінійності мислення, що є теж досить характерним явищем для розвинутих освітніх систем західних демократій, які опираються на дослідницький характер проведення педагогічного процесу.

З огляду на сказане, ми бачимо наступні основні шляхи модернізації процесу навчання іноземним мовам студентів немовних факультетів:

1. В основу навчання іноземній мові студентів немовних факультетів потрібно покласти новий методологічний базис, який ґрунтується на квантово-релятивістській науковій парадигмі, а це, в свою чергу дасть:

- Можливість розробляти якісно відмінні від попередніх, перспективні інноваційні технології навчання, які опираються вже не на диктат викладача, адміністрування процесу освіти, а на самоорганізацію і розвиток такої складної психо-інформаційної системи як студентська група(колектив);

- можливість впроваджувати нові методи навчання (наприклад, фрактальні);

- можливість по-новому організувати вивчення матеріалу з іноземної мови, використовуючи для цього такий невинувачено забутий за радянських часів, але тисячолітньо апробований природний спосіб освіти (студентського) колективу на занятті як застосування mediator («медіаторів», «трікстерів») або, по-іншому, посередників між викладачем і студентами немовних факультетів. Це тим більш важливо і актуально, оскільки студенти немовних факультетів досить слабо, як свідчить практика, вмотивовані до вивчення іноземних мов. Адже для них головним є навчання своїй основній спеціальності: малюванню, співу, танцю тощо. А трікстер, у свою чергу, (якого потрібно підбирати із числа тих студентів, для яких іноземна мова є вже певним захопленням), буде прекрасним помічником у боротьбі викладача із так званим надлишковим інформаційно-поведінковим хаосом студентів, що сприятиме розвитку дисципліни і само організованості у навчанні.

- Можливість по-іншому, у незвичному ракурсі поглянути на студента як на інформаційну, само навчаючу (себе) біологічну систему, яка володіє надлишковим інформаційно-поведінковим хаосом, а, отже, є надзвичайно перспективною в аспекті впорядкування інформаційно-хаотичних процесів в когнітивній сфері кожної особистості у вигляді самодисципліни та структурованих знань з іноземної мови.

2. У процесі навчання створити нову комбінаторику методів, прийомів, способів навчання іноземним мовам студентів немовних факультетів, взявши за основний критерій негентропійність (інформаційну динамічність, не омертвілість) навчальних систем.

3. Широко використовувати у навчальному процесі (оскільки студент – це відкрита біоінформаційна система) елементи програмування мисленнєвої діяльності, якщо під цим розуміти певну інструкцію, яка повторюється як фрактальна система у ході навчального процесу.

Таким чином, такого роду модернізація процесу навчання іноземним мовам студентів немовних факультетів на основі нової квантово-релятивістської методології, на нашу думку, в кінцевому підсумку дасть нам можливість:

1) навчити викладачів іноземних мов застосовувати у своїй педагогічній діяльності:

а) навчання іноземним мовам на основі традиційних ієрархічних (адміністративно-командних) керівних систем;

б) навчання іноземним мовам на основі нетрадиційних неієрархічних (сітьових) систем, що ґрунтуються переважно на самоорганізації вивчення іноземної мови студентською молоддю;

2) навчити викладачів іноземних мов створювати та використовувати у своїй навчальній діяльності спеціальні технології навчання іноземним мовам у різномотивованих студентських аудиторіях немовних факультетів (наприклад):

а) у доброзичливо налаштованих стосовно вивчення іноземної мови студентських колективах;

б) у нейтрально налаштованих стосовно вивчення іноземної мови студентських колективах;

в) у пасивно-недоброзичливо налаштованих стосовно вивчення іноземної мови студентських колективах;

г) в активно-недоброзичливо налаштованих стосовно вивчення іноземної мови студентських колективах.

3) опиратись у науково-дослідній діяльності, пов'язаній із вдосконаленням процесу вивчення студентами немовних факультетів іноземної мови, на нові методи та технології досліджень, взяті з арсеналів, наприклад, провідних західних науково-дослідних фірм та корпорацій (RAND Corporation та ін.): Cognitive technology, CASE-technology, Morphological analysis, Project management та ін.

4) Відійти, нарешті, від радянської системи так званих критеріїв в оцінці наукових явищ і процесів пов'язаних із викладацькою роботою чи навчальною діяльністю студента і перейти до більш поширених західних систем індикації освітньої діяльності викладача чи студента. Це дасть можливість «знімати» більш адекватну інформацію в багатьох площинах педагогічного процесу, надаючи дослідникові не плоску, а об'ємну (багатовимірну) картину, як нині існуючу, так і з врахуванням часової перспективи протікання педагогічного процесу взаємодії викладача і студента у ході вивчення іноземної мови.

При цьому, під індикатором ми розуміємо показник, який надійно реєструє зародження того чи іншого когнітивного (інформаційно-лігвістичного) явища, пов'язаного із вивченням іноземної мови студентами немовних факультетів, ріст його кількісних значень і перехід на певному біфуркаційному етапі у нову якість.

Перспективу дослідження ми вбачаємо у розробці нових методів та технологій навчання іноземним мовам студентів немовних факультетів на основі використання квантово-релятивістської наукової методології.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання// Рідна школа. – 2001. – №4. – С. 49-51.
2. Ліпмен М. Значення філософії для демократії обговорення//Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 61-64.
3. Тягло А.В., Воропай Т.С. Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века.- Харьков:Ун-т внутр. Дел, 1999. – 285 с
4. Янковський В.В. Болонський процес: шляхом європейської інтеграції / В.В. Янковський // Дзеркало тижня.– 2003.– №40.– 18-24 жовтня.– С. 17.
5. Council of Europe (1998) Recommendation No. R(98)6 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Modern languages (Adopted by the Committee of Ministers on 17 March 1998, at the 623rd meeting of Ministers' Deputies). – Strasllourg: Council of Europe.
6. Paul R. Critical Thinking: Basic Questions and answers [електронний ресурс].- Режим доступу: <<http://www.sonoma.edu/ctthink/University/univlibrary/questions.nelk>>.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олександр Лабенко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов, екологічна освіта.